

Конфігураційні можливості концепту BILDUNGSWEG як конститuenta концептополя BERUFSWAHL

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті на основі існуючих у сучасній лінгвістичній науці вчень про концепти, концептополя та концептосистеми проаналізовано висловлювання представників німецької молоді про вибір їх майбутніх професій, виявлено конфігураційні можливості концепту BILDUNGSWEG як конститuenta концептополя BERUFSWAHL.

Ключові слова: концепт, мікроконцепт, концептополе, фрейм, дискурсивні конфігурації концепту.

Цісарь А. М. Конфигурационные возможности концепта BILDUNGSWEG как составляющей концептополя BERUFSWAHL. В статье на основании существующих в лингвистике учений о концептах, концептополях и концептосистемах проанализированы высказывания представителей немецкой молодежи о выборе своих будущих профессий, определены конфигурационные возможности концепта BILDUNGSWEG как составляющей концептополя BERUFSWAHL.

Ключевые слова: концепт, микроконцепт, концептополе, фрейм, дискурсивные конфигурации концепта.

Tsisar A. M. Configurational Possibilities of the Concept BILDUNGSWEG as the Constituent of the Conceptual Field BERUFSWAHL. In the article analyzed the statements of representatives of the German youth about choosing their future professions and determined the configurational possibilities of the concept BILDUNGSWEG which belong to the conceptual field BERUFSWAHL in terms of existing linguistic studies of concepts, conceptual fields and systems of linguistic concepts.

Key words: concept, microconcept, conceptual field, frame, discursive configurations of a concept.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мова здатна не лише відображати об'єктивний світ у свідомості людини, етно-соціальної групи чи й цілої нації, а й по-своєму інтерпретувати його. Завдання лінгвіста полягає у розкритті процесів класифікації, концептуалізації та категоризації явищ та предметів зовнішнього світу, у виявленні способів та механізмів їх оцінки, зрештою – у розкритті своєрідності картини світу мови та її динаміки в часі.

Актуальність дослідження концептополя BERUFSWAHL (ВИБІР ПРОФЕСІЇ) у сучасній німецькомовній картині світу зумовлена практичною потребою пізнання мовної та концептуальної картин світу носіїв німецької мови. Це зробить внесок у розвиток германського мовознавства, сприятиме успішній міжкультурній комунікації, а також дасть поштовх для подальших наукових досліджень.

Мета роботи – виявити конфігураційні можливості концепту BILDUNGSWEG, котрий входить до концептополя BERUFSWAHL, що передбачає розв'язання таких завдань:

- з'ясувати поняттєву складову частину концепту BILDUNGSWEG;
- виявити концепти, які актуалізуються при об'єктивації концепту BILDUNGSWEG.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. У нашому дослідженні за основу беруться вчення про концепти як про багатовимірні (психо)ментальні утворення – базові одиниці мисленнєвого коду людини, наділені відносно впорядкованою внутрішньою структурою. Вони утворюють концептуальну систему, котра відображає світ у голові людини, а зміст цієї системи кодується у слові знаками людської мови [1–3]. Ментальні одиниці здатні об'єднуватися навколо одного ядрового концепту, відбиваючи понятійну та функціональну близькість чи подібність позначуваних ними явищ та предметів, утворюючи концептополя.

Концептополе (КП) (слідом за А. М. Приходьком) ми розуміємо як “певний фрагмент (ділянку) концептосфери, що є стійким угрупованням типологічно і значеннєво однорідних та ієрархічно упорядкованих концептів, спеціалізованих на організації когнітивно-семантичних просторів. Із концептологічних позицій, КП – це певна множина однорідних концепт-об'єктів, поєднаних єдиною логіко-смісловою лінією” [3, 218].

Концепт BERUFSWAHL можна змоделювати у вигляді акціонального фрейму (застосовуючи термінологію С. А. Жаботинської [1]) так:

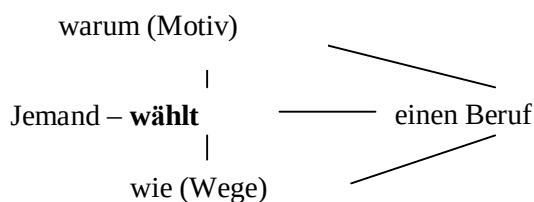

Схема 1. Фреймова модель концепту BERUFSWAHL (акціональний фрейм)

При цьому моделюванні ми враховуємо сам процес або явище вибору (*wählen*), суб'єкт вибору професії (*jemand*), об'єкт вибору (*Beruf*), мотив (*Motiv*) та шляхи реалізації вибору (*Wege*). Оскільки такі компоненти існують на рівні (мікро)концептів, котрі взаємодіють між собою і часто актуалізуються один через одного, ми маємо підстави говорити про існування концептополя BERUFSWAHL. Кожен зі слотів згаданого акціонального фрейму допускає розгортання у предметоцентричний фрейм, а можливо, й в інші фрейми (партонімічний, компаративний, гіпонімічний тощо).

У статті ми розглянемо концепти, котрі репрезентують шляхи реалізації вибору професії. Оскільки загальновідомим є те, що будь-яка професія набувається шляхом навчання та здобуття освіти, то мова йтиме про концепт BILDUNGSWEG, поняттєва складова якого формується за допомогою словникової дефініції “*[im Bildungswesen vorgesehener] Weg, Gang der Ausbildung*” [4, 290].

У Німеччині існують два основні шляхи реалізації вибору професії – через здобуття середньої спеціальної (*Ausbildung*) та вищої освіти (*Hochschulbildung*). Отже, концепт BILDUNGSWEG актуалізується насамперед через (мікро)концепти AUSBILDUNG та HOCHSCHULBILDUNG. Останні часто вербалізуються за допомогою лексем (*Berufs*)*lehre* та *Studium*:

“*Wer eine Berufslehre beginnt, besucht die Berufsschule und lernt die berufliche Praxis im Betrieb*” [7].

“*Ich hab grade mein Abi gemacht und möchte nächstes Jahr ‘ne Ausbildung zur Gesundheits- und Krankenschwester machen*” [5].

“*Ich bin 19 Jahre alt, habe grad mein Abitur gemacht und fange demnächst mein Studium an*” [6].

Вже із наведених прикладів видно, що здобуття середньої спеціальної освіти передбачає навчання (*Lernen*) у так званій професійній школі (*Berufsschule*) та водночас практику (*berufliche Praxis*) на виробництві (*Betrieb*).

Отже, (мікро)концепт AUSBILDUNG тісно взаємодіє із такими (мікро)концептами, як LERNEN, BERUFSSCHULE, BETRIEB, PRAKTIKUM та актуалізується через них (див. схему 2).

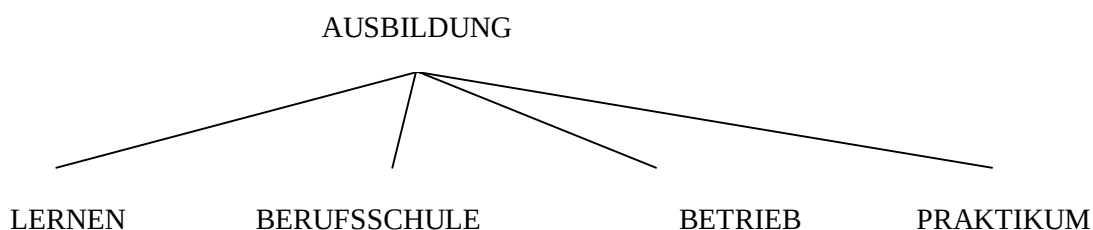

Схема 2. Конфігураційні можливості концепту AUSBILDUNG

(Мікро)концепт STUDIUM існує у свідомості суб'єктів вибору професії як такий, що відображає знання про здобуття спеціальності через отримання вищої освіти (HOCHSCHULBILDUNG). Він співвідноситься насамперед із (мікро)концептами UNIVERSITÄT (університет) та HOCHSCHULE (вища школа):

“*Im Studienjahr 2006/07 haben sich nach vorläufigen Angaben des Statistischen Bundesamtes 344.537 junge Menschen im ersten Hochschulsesemester für ein Studium eingeschrieben. Mit 218.252 studieren die meisten an einer Universität, gefolgt von den Fachhochschulen mit 109.111 neu Eingeschriebenen. Die verbleibenden verteilen sich auf Pädagogische und Theologische Hochschulen sowie Kunsthochschulen und Verwaltungsfachhochschulen*” [8] (<http://www.abimagazin.de/rubrik/schwerpunkt20070501>).

Наведений приклад ілюструє розгортання (мікро)концепту HOCHSCHULE у гіпонімічний фрейм (термінологія С. А. Жаботинської [1, 21]), котрий репрезентує знання про систему вищої освіти в Німеччині (див. схему 3).

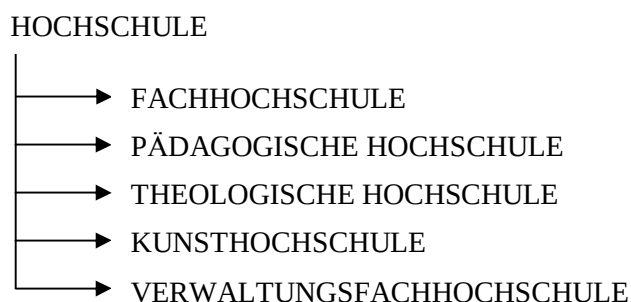

Схема 3. Фреймова модель концепту HOCHSCHULE (гіпонімічний фрейм)

Зауважимо, що кожен із цих мікроконцептів актуалізується у свідомості людини залежно від її намірів здобути певну професію:

“Wenn ich Design studieren möchte – was muss ich vorweisen können, um an einer Kunsthochschule aufgenommen zu werden?” [9].

Вибір професії через здобуття вищої освіти асоціюється серед носіїв німецької культури насамперед із вибором основного навчального предмета (*Studienfach*) або ряду таких предметів. Отже, (мікро)концепт STUDIUM актуалізується і через мікроконцепт STUDIENFACH:

“32 Prozent der Erstsemester haben sich für Rechts-, Wirtschafts- und Sozialwissenschaften entschieden. Knapp 20 Prozent wählten Sprach- und Kulturwissenschaften, knapp 18 Prozent Mathematik und Naturwissenschaften und 17 Prozent der Eingeschriebenen entschieden sich für die Ingenieurwissenschaften” [8].

Приклад наводить загальнонаціональну статистику, котра вказує на найпопулярніші серед абітурієнтів ФРН навчальні спеціальності. Такими є, як бачимо, правознавство (*Rechtswissenschaften*), економічні науки (*Wirtschaftswissenschaften*), соціальні науки (*Sozialwissenschaften*), мовознавство (*Sprachwissenschaften*), культурологія (*Kulturwissenschaften*), математика (*Mathematik*), природничі науки (*Naturwissenschaften*), інженерні науки (*Ingenieurwissenschaften*). Отже, фреймова модель (мікро)концепту STUDIENFACH має вид (див. схему 4).

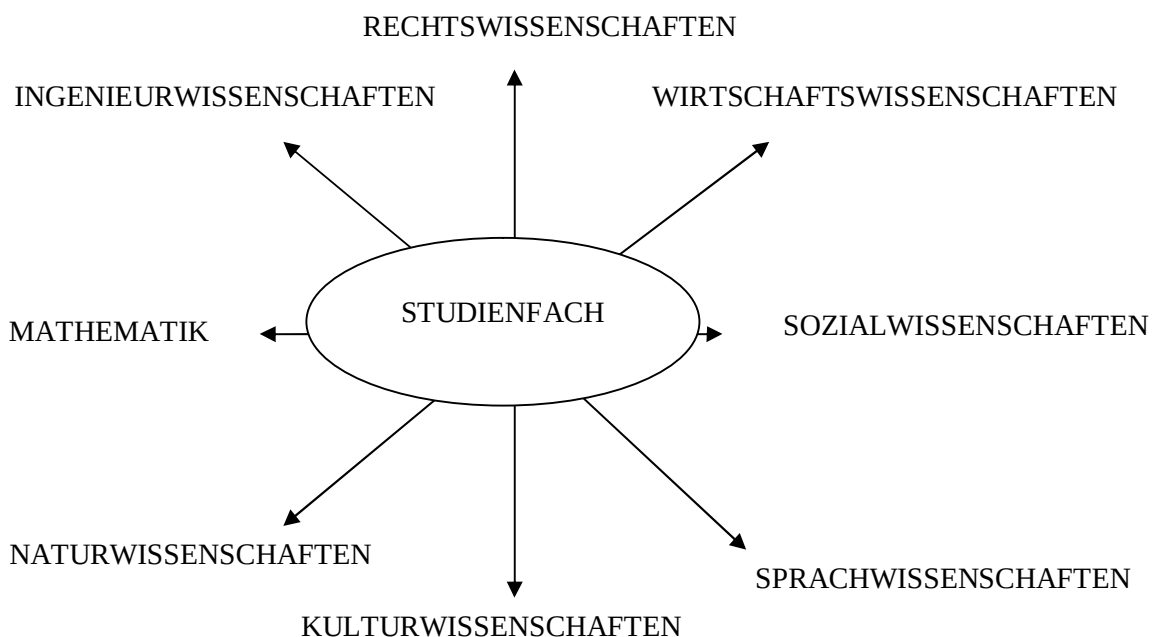

Схема 4. Фреймова модель концепту STUDIENFACH (гіпонімічний фрейм)

Закінчення вищого навчального закладу дає можливість професійної діяльності у певній галузі, проте зазвичай воно не передбачає якоїсь єдиної, чітко визначеної професії:

“Bei vielen Studiengängen gibt es gar kein klar definiertes Berufsfeld, so dass es relativ offen bleibt, welche Tätigkeit nach dem Studienabschluss tatsächlich ausgeübt wird” [10].

З огляду на те, що вища школа готує фахівців широкого профілю, котрі мають кращі шанси на ринку праці, більшість молодих людей Німеччини надають перевагу саме здобуттю вищої освіти, отже, (мікро)концепт STUDIUM має, очевидно, більш стійку позицію в їх концептуальній картині світу, аніж (мікро)концепт AUSBILDUNG:

“Mit einem Abschluss an einer Hochschule hat man bessere Chancen, Karriere zu machen” [8] (<http://www.abimagazin.de/rubirc/schwerupnk/20070501>).

Як правило, професійна практика є обов'язковим елементом навчального процесу. Коли йдеться про вищу освіту в Німеччині, то часто вимагається проходження практики і за кордоном (*Auslandspraktikum*). Отже, маємо ще два (мікро)концепти: PRAKTIKUM та AUSLANDSPRAKTIKUM:

“Die Vorpraktika für bestimmte Studiengänge sind an bestimmte Aufgabenfelder gebunden” [10].

“Im Studium ist ein Auslandsaufenthalt oft gewünscht oder sogar Bestandteil des Studiums” [10].

Реалізація вибору вищого навчального закладу часто пов'язана не лише з його типом, а й із місцем знаходження. Це зумовлює взаємодію (мікро)концепту STUDIUM із (мікро)концептом STUDIENORT:

“Bei der Suche hat er sich auf eine Hochschule in der Nähe seines Heimatortes konzentriert” [8].

“Ich habe mich auf den Norden beschränkt, sprich Kiel, Hamburg, Bremen, Hannover, Göttingen, Braunschweig, Berlin, ... Oder sollte ich mich vllt. auf gänzlich andere Studienorte konzentrieren?” [11].

Зважаючи на особливості системи освіти в Німеччині, можливість навчатися у вищому навчальному закладі мають лише ті випускники шкіл (гімназій), котрі склали іспит на атестат зрілості (*Abitur*) та досягли певного середнього балу щодо оцінок в атестаті (*Abiturnotendurchschnitt*).

Тому через (мікро)концепти ABITUR та ABITURNOTEN-DURCHSCHNITT актуалізується і концепт STUDIUM:

“Mit seinem Abiturnotendurchschnitt wird er wahrscheinlich auch kein Problem haben, einen Studienplatz im gewünschten Fach zu finden” [8].

Варто зауважити, що коли йдеться про реалізацію вибору професії шляхом здобуття вищої освіти, то концепт BERUFSWAHL профілізується через його синонімічний інваріант STUDIENWAHL, тобто тут спостерігається синонімічна профілізація досліджуваного концепту (термінологія А. М. Приходька [3, 113]):

“Bei seiner Studienwahl rät er den eigenen Neigungen und Begabungen zu” [8].

Висновки. Концепт BILDUNGSWEG як конституент концептополя BERUFSWAHL є складним ментальним утворенням, котре відображає особливості професійної та вищої освіти Німеччини, тісно взаємодіє з іншими (мікро)концептами згаданого концептополя, такими як AUSBILDUNG, HOCHSCHULBILDUNG, а також BERUFSSCHULE, BETRIEB, PRAKTIKUM, LERNEN, STUDIUM, HOCHSCHULE, UNIVERSITÄT, STUDIENFACH, AUSLANDSPRAKTIKUM, ABITUR, ABITURNOTENDURCHSCHNITT, STUDIENORT. Усі вони взаємонакладаються та можуть актуалізуватися один через одного.

Перспективами подальших досліджень вважаємо дослідження слотів концептуальної структури BERUFSWAHL з розгортанням у різні типи фреймів, а також особливості вербалізації концептів, котрі є конституентами концептополя BERUFSWAHL.

Література

1. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ : типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісн. Черкас. держ. ун-ту. Сер. : Філол. студії. – 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
2. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : Восток – Запад, 2007. – 314 с.
3. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
4. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / Duden. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich: Dudenverlag, 2001. – 1892 S.
5. Ausbildung machen, obwohl man nicht im Beruf arbeiten möchte [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://loveletters4you.de/board/viewtopic.php?f=44&t=147091&start=0>

6. Benutzer: Matzegrufti – X-Lexikon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://x-lexikon.xibo.at/wiki/index.php/Benutzer:Matzegrufti>
7. Lohn in der Berufslehre [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.berufsberatung.ch/dyn/9806.aspx>
8. Schwerpunkt Berufswahl [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.abimagazin.de/rubrik/schwerpunkt20070501>
9. Studium – wie läuft das ab? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.boerse.bz/talk/off-topic/727199-studium-wie-laeuft-das-ab.html>
10. Wie finden Abiturienten den Weg ins Berufsleben? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sign-project.de/10_4861
11. Wirtschaftsinformatik, aber wo? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-protokolle.de/foren/viewt/237656,0.html>

Статтю подано до редколегії
04.04.2011 р.